

A Community Waste Bank Model for District-Level Prototype Development: A Case Study of Khao Samo Khon Sub-District Administrative Organization, Tha Wung District, Lopburi Province

Thitima Thongmee

Public Health Technical Officer, Professional Level

thitima.mdec@gmail.com

Original article

OPEN ACCESS

Citation:

Thongmee, T. A Community Waste Bank Model for District-Level Prototype Development: A Case Study of Khao Samo Khon Sub-District Administrative Organization, Tha Wung District, Lopburi Province . *Journal of Health Policy, Law and Administration*, 12(3), 251–265. retrieved from <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/journal LAW/article/view/290300>

Received: 22 June 2026

Revised: 8 July 2026

Accepted: 10 July 2026

Abstract

Sustainable community waste management thru the waste bank mechanism is an important local policy. This study aimed to evaluate the sustainable development performance for the district-level model waste bank, case study: Khao Samo Khon Sub-District Administrative Organization, Tha Wung District, Lopburi Province. The CIPP Model evaluation framework was applied in this qualitative descriptive research, with cross-sectional data collection. The sample consisted of 20 members of the waste bank fund committee, selected through purposive sampling. The tool used was in-depth interviews, and data was analyzed through content analysis. The study found that the area faced roadside waste problems and upstream waste separation, but the local administrative organization highly accepted the policy. Input factors included social capital, with committees appointed by position, efficient management of existing resources without relying on the budget, a systematic accounting process, and step-by-step problem-solving. The output reflected a cleaner community and increased awareness of waste separation. However, there were still time constraints for the public and confidence in the fund's welfare. The researchers synthesized three models for sustainable development: 1) a model for managing time and infrastructure constraints, 2) a model for enhancing leadership and health networks, and 3) a model for ensuring confidence and community welfare mechanisms. Therefore, local administrative organizations should adapt these models to ensure the sustainable operation of community waste banks.

Keywords: Community waste bank; CIPP Model evaluation; development of local waste banks

การพัฒนาโมเดลธนาคารขยะชุมชนต้นแบบระดับอำเภอ

กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลเขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี

ฐิติมา ทองมี

นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ

thitima.mdec@gmail.com

นิพนธ์ต้นฉบับ

วันรับ 22 มิถุนายน 2569

วันแก้ไข 8 กรกฎาคม 2569

วันตอบรับ 10 กรกฎาคม 2569

บทคัดย่อ

การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนอย่างยั่งยืนผ่านกลไกธนาคารขยะเป็นนโยบายสำคัญระดับท้องถิ่น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการดำเนินงานและค้นหาแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนของธนาคารขยะต้นแบบระดับอำเภอกรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลเขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี โดยประยุกต์ใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนาเก็บข้อมูลแบบภาคตัดขวาง กลุ่มตัวอย่างคือ คณะกรรมการกองทุนธนาคารขยะฯ จำนวน 20 คน คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ประสบปัญหาขยะข้างทาง การคัดแยกขยะต้นทางแต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยอมรับนโยบายในระดับสูง ปัจจัยนำเข้าใช้ทุนทางสังคมแต่งตั้งคณะกรรมการโดยตำแหน่ง บริหารทรัพยากรเดิมอย่างคุ้มค่า โดยไม่ต้องพึ่งพางบประมาณ กระบวนการมีระบบบัญชี การแก้ปัญหาตามลำดับขั้น ผลผลิตสะท้อนว่าชุมชนสะอาดขึ้น เกิดความตื่นตัวในการแยกขยะ แต่ยังมีข้อจำกัดด้านเวลาของประชาชน ความมั่นใจในสวัสดิการกองทุน

แนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์โมเดล 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) โมเดลการจัดการข้อจำกัดด้านเวลาและโครงสร้างพื้นฐาน 2) โมเดลการยกระดับผู้นำและเครือข่ายสุขภาพ และ 3) โมเดลหลักประกันความเชื่อมั่นและกลไกสวัสดิการชุมชน ดังนั้น อปท.ควรนำรูปแบบไปปรับใช้เพื่อให้การดำเนินงานธนาคารขยะชุมชนเป็นไปอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ธนาคารขยะชุมชน; การประเมิน CIPP Model; การพัฒนาธนาคารขยะท้องถิ่น

บทนำ

การจัดการขยะมูลฝอยชุมชนที่ไม่เหมาะสมก่อให้เกิดผลกระทบร้ายแรงต่อสุขภาพของมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมอย่างเชื่อมโยงกัน ทั้งการแพร่กระจายของโรคติดต่อ มลพิษทางน้ำและอากาศ รวมถึงการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Gebrekidan et al., 2024) จะเห็นว่าผลกระทบจากการจัดการขยะที่ไม่เหมาะสมจะเกิดขึ้นได้ทั้งแก่มนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม เมื่อศึกษาข้อมูลสถานการณ์ขยะมูลฝอยของประเทศไทย ปี 2565-2567 พบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยทั้งหมด เท่ากับ 25.70, 26.95 และ 27.20 ล้านตัน ปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดไม่ถูกต้อง เท่ากับ 7.05, 7.47 และ 6.27 ล้านตัน ปริมาณมูลฝอยที่ถูกนำกลับมาใช้ประโยชน์ เท่ากับ 8.83, 9.31 และ 10.51 ล้านตัน (Pollution Control Department, 2022, 2023, 2024) จากข้อมูลปริมาณขยะมูลฝอยทั้งหมดมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในทุกปี แต่ในขณะเดียวกันปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดไม่ถูกต้องมีแนวโน้มลดลง และมีปริมาณมูลฝอยที่ถูกนำกลับมาใช้ประโยชน์มากขึ้น สอดคล้องกับการดำเนินงานนโยบายของประเทศ โดยกระทรวงมหาดไทยมีนโยบายหลักเพื่อขับเคลื่อนธนาคารขยะ (Recyclable Waste Bank) ตั้งแต่ 28 ธันวาคม 2566 เพื่อมุ่งลดขยะมูลฝอย ส่งเสริมการคัดแยกขยะรีไซเคิล และเศรษฐกิจหมุนเวียนตามหลัก 3Rs (ใช้น้อย ใช้ซ้ำ นำกลับมาใช้ใหม่) โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งและบริหารจัดการธนาคารขยะในระดับชุมชนและหมู่บ้าน 1 อปท. 1 ธนาคารขยะ (Department of Local Administration, Ministry of Interior, 2023) มีการกำหนดแผนงานและแนวทางการขับเคลื่อนตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมความพร้อม สำรวจข้อมูลมูลฝอยในพื้นที่ การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารธนาคารขยะทั้งระดับตำบลและระดับหมู่บ้านพร้อมคณะทำงานครอบคลุมถึงการจัดทำระเบียบธนาคารขยะ การประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร การขับเคลื่อนโครงการ แนวทางการดำเนินงานของธนาคารขยะ และรายงานผลการดำเนินงาน (Chulalongkorn University Academic Service Center, 2024)

ในส่วนสถานการณ์ปริมาณขยะมูลฝอยของจังหวัดลพบุรี ปี 2565-2567 พบว่าขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น

เท่ากับ 795, 794 และ 774 ตัน/วัน ขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดไม่ถูกต้อง เท่ากับ 585, 594 และ 561 ตัน/วัน ขยะมูลฝอยที่ถูกนำกลับมาใช้ประโยชน์ เท่ากับ 210, 200 และ 213 ตัน/วัน (Pollution Control Department, 2022, 2023, 2024) จะเห็นได้ว่า ปริมาณมูลฝอยต่อวันมีปริมาณลดลง ขยะมูลฝอยที่นำกลับมาใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น มีแนวโน้มไปในทางที่ดี แต่มีการกำจัดขยะมูลฝอยที่ไม่ถูกต้องเพิ่มมากขึ้น โดยจังหวัดลพบุรีได้ดำเนินการขับเคลื่อนนโยบาย 1 อปท. 1 ธนาคารขยะ และได้กำหนดแผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนจังหวัดสะอาด กำหนดเป้าหมายด้านการจัดการขยะต้นทาง ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร้อยละ 100 มีการจัดกิจกรรมรณรงค์การใช้น้อย ใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่ ให้เกิดเป็นรูปธรรม องค์การบริหารส่วนตำบลเขาสมอคอน อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี ได้มีการตอบสนองนโยบายดังกล่าว โดยดำเนินการจัดตั้งธนาคารขยะชุมชน 1 แห่ง ตั้งแต่ปี 2567 และได้รับคัดเลือกให้เป็นธนาคารขยะต้นแบบระดับอำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี ในปี 2568 โดยดำเนินงานตามแนวทางของกระทรวงมหาดไทย ภายใต้แนวคิดการดำเนินงานตามหลักการ 3Rs ผสมผสานแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน เพื่อเปลี่ยนแปลงขยะให้กลายเป็นทรัพยากรและมีมูลค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนควบคู่ไปกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง รับรู้ปัญหาของตนเอง และมีศักยภาพในการตัดสินใจ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่หนุนเสริมเชิงนโยบายและทรัพยากร ทั้งนี้ จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการจัดการขยะในประเทศไทย มีการศึกษาที่พบว่าการบริหารจัดการมีอิทธิพลสูงต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของกลุ่มธนาคารขยะ (Prasandee et al., 2025) และบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลที่นำไปสู่ความยั่งยืนในการจัดการขยะชุมชน ได้แก่ ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารงานทั่วไป ด้านการบริหารวัสดุอุปกรณ์ และด้านการบริหารคุณธรรม (Srisontisuk et al., 2020) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการวิเคราะห์และประเมินผลระบบการดำเนินงาน เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพและข้อจำกัดในกระบวนการทำงานจริงได้

แม้ว่าจะมีการศึกษาและถอดบทเรียนเกี่ยวกับธนาคารขยะชุมชนเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน แต่การศึกษาส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นไปที่การประเมินผลลัพธ์ปลายทางในเชิงปริมาณ โดยยังขาดการประเมินเชิงระบบ การวิจัยครั้งนี้จึงเลือกใช้กรอบแนวคิด CIPP Model เพื่อประเมินผลการดำเนินงานธนาคารขยะชุมชน และค้นหาแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนของธนาคารขยะชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาสมอคอน อำเภوتاวั่ง จังหวัดลพบุรี โดยประเมินการดำเนินงานเชื่อมโยง 4 มิติ คือการประเมินบริบท (Context Evaluation) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) และการประเมินผลผลิต (Product Evaluation) (Zhang et al., 2011) ซึ่งเมื่อได้ทราบผลจากการศึกษาย่อมสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผน ปรับเปลี่ยน นำเสนอข้อมูลต่อผู้บริหาร คณะกรรมการหรือคณะทำงาน ในระดับตำบลเพื่อกำหนดนโยบาย มาตรการหรือแนวปฏิบัติในการดำเนินกิจกรรมธนาคารขยะในพื้นที่ให้บรรลุถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและลดปริมาณขยะได้อย่างแท้จริง ทั้งยังเป็นแนวทางสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่สนใจสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทพื้นที่ตนเองได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินผลการดำเนินงานธนาคารขยะชุมชนต้นแบบระดับอำเภอ ศึกษากรณี องค์การบริหารส่วนตำบลเขาสมอคอน อำเภوتاวั่ง จังหวัดลพบุรี
2. เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนของธนาคารขยะชุมชนต้นแบบระดับอำเภอ ศึกษากรณี องค์การบริหารส่วนตำบลเขาสมอคอน อำเภوتاวั่ง จังหวัดลพบุรี

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ประยุกต์ใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model ซึ่งนอกจากจะใช้ประเมินผลการดำเนินงานธนาคารขยะแล้วนั้น ยังใช้ช่วยระบุความต้องการของชุมชนผ่านการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อกำหนดเป้าหมาย วางแผน ติดตามการนำไปปฏิบัติ ประเมินผลลัพธ์ และให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงการดำเนินงาน (Zhang et al., 2011) และนำไปสู่การพัฒนาโมเดลธนาคารขยะชุมชน ผู้วิจัยได้

ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการสร้าง เชื่อมโยงนโยบายส่วนกลาง กระทรวงมหาดไทยในการขับเคลื่อน Recyclable Waste Bank ใช้เป็นการขับเคลื่อนหลักร่วมกับการใช้รูปแบบการประเมินประสิทธิภาพ 4 ด้าน (CIPP Evaluation Model) เป็นโครงสร้างในการศึกษาวิจัยภายใต้ 4 แนวคิดหลักของการดำเนินงาน ได้แก่ หลักการ 3Rs แนวคิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน เพื่อนำสู่แนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืน ดังแสดงในภาพที่ 1

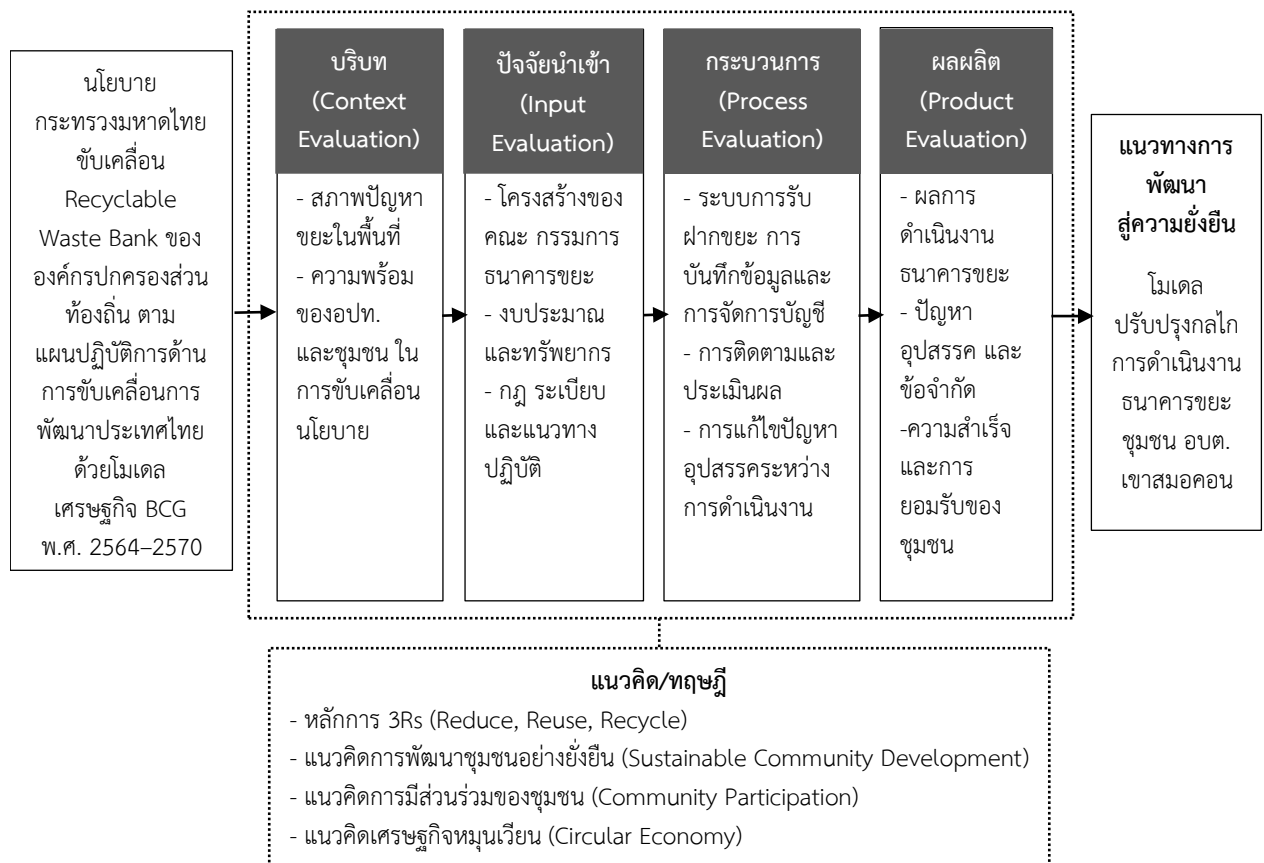
วิธีการศึกษา

รูปแบบการวิจัย การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนา (Descriptive Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลแบบภาคตัดขวาง (Cross-sectional Study) เพื่อประเมินผลการดำเนินงานธนาคารขยะชุมชน และค้นหาแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนของธนาคารขยะต้นแบบระดับอำเภอภายใต้การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาสมอคอน อำเภوتاวั่ง จังหวัดลพบุรี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ คณะกรรมการกองทุนธนาคารขยะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตำบลเขาสมอคอน ระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน จำนวน 64 คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก (Key Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานธนาคารขยะโดยตรง จำนวนทั้งสิ้น 20 คน ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้กำหนดนโยบาย ได้แก่ คณะผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเป็นคณะกรรมการกองทุนธนาคารขยะฯ ระดับตำบล จำนวน 5 คน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติงาน ได้แก่ คณะกรรมการกองทุนธนาคารขยะฯ ระดับหมู่บ้าน และเป็นแกนนำชุมชน จำนวน 15 คน โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดมีคุณสมบัติเป็นผู้มีบทบาทโดยตรง และทำการเก็บข้อมูลภาคสนามเชิงลึกจนเกิดความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินกระบวนการวิจัยด้วยตนเองในทุกขั้นตอน ผู้วิจัยมีความเข้าใจในบริบทพื้นที่และการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นการควบคุมคุณภาพและความเที่ยงตรงของข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามมาตรฐานวิชาการอย่างรัดกุม ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกพร้อมทั้งขออนุญาตบันทึกเสียงและจดบันทึกภาคสนาม เพื่อเก็บรายละเอียด และทำการถอดเทปบันทึกเสียงแบบคำต่อคำด้วยตนเองทันทีหลังเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์แต่ละวัน เพื่อทบทวนความครบถ้วนของประเด็นและป้องกันความคลาดเคลื่อนของข้อมูลสำหรับเครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลหลัก คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ประเด็นหลักประกอบด้วย

ประเด็นที่ 1 การรับรู้สภาพปัญหาขยะและการขับเคลื่อนนโยบายธนาการขยะของอปท.

ประเด็นที่ 2 กระบวนการดำเนินงานธนาการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาสมอคอน

ประเด็นที่ 3 ผลสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัด ในการดำเนินงาน

ประเด็นที่ 4 แนวทางการพัฒนาโมเดลธนาการขยะชุมชนสู่ความยั่งยืน

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยศึกษาเอกสารวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดขอบเขตประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้ (Tryout) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จำนวน 3 คน เพื่อทดสอบความชัดเจนของภาษา ความเข้าใจของข้อคำถาม และความ

เหมาะสมของเนื้อหา ก่อนนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ขึ้น และนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริง

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาสมคอน อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดลพบุรี โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองทั้งหมด มีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ ผู้วิจัยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เข้าพื้นที่เก็บข้อมูล ชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยและแนะนำเครื่องมือวิจัยแก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และขอความยินยอมโดยสมัครใจในการเข้าร่วมการวิจัย
2. ขั้นดำเนินการ ผู้วิจัยดำเนินการการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล แบบต่อหน้า โดยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระตามประเด็นการสัมภาษณ์ ใช้เวลาเฉลี่ย 45-60 นาทีต่อคน ในระหว่างสัมภาษณ์ผู้วิจัยขออนุญาตบันทึกเสียงตลอดการสัมภาษณ์ ควบคู่ไปกับการจดบันทึกภาคสนาม บันทึกพฤติกรรมและบริบทที่เกี่ยวข้อง
3. ขั้นตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้เกณฑ์สิ้นสุดการเก็บข้อมูลเมื่อเกิดความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) พิจารณาจากการที่ผู้วิจัยนำข้อมูลมาถอดเทปวันต่อวัน และวิเคราะห์ข้อมูลคู่ขนานไปกับการเก็บข้อมูล เมื่อพบว่าการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนต่อไป เริ่มมีคำอธิบายหรือชุดคำตอบเดิม ไม่มีประเด็นใหม่ๆ เพิ่มเติมภายใต้กรอบ CIPP Model แล้ว จึงยุติการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดไปวิเคราะห์เชิงเนื้อหา สรุปและคืนข้อมูลที่ได้อีกพื้นที่

จริยธรรมการวิจัย

การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง การศึกษาครั้งนี้ ดำเนินการภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยผู้วิจัยผ่านการอบรมจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หลักสูตรการวิจัยในมนุษย์ ด้านสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ โดยคณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล วันที่ผ่านการอบรม 12 ตุลาคม 2025 วันที่หมดอายุรับรอง 11 ตุลาคม 2028

การดำเนินการด้านจริยธรรม ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์และเครื่องมือวิจัยให้ผู้เข้าร่วมวิจัยได้ทราบ พร้อมตอบข้อซักถาม และใช้เวลาในการตัดสินใจเข้าร่วม โดยผู้เข้าร่วมวิจัยมีสิทธิถอนตัวได้ตลอดเวลา แบบ

สัมภาษณ์จะถูกเก็บเป็นความลับ นำเสนอผลการวิจัยในภาพรวมเท่านั้น ไม่ระบุตัวตน และทำลายด้วยวิธีที่เหมาะสมทันทีเมื่อการวิจัยสิ้นสุดลงและได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล โดยในส่วนการตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความเที่ยงของข้อมูล ได้นำผลการวิจัยมาตรวจสอบด้านข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติงาน เปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก กับการจดบันทึกภาคสนาม และเอกสารรายงานผลการดำเนินงานของหน่วยงาน และนำผลสรุปประเด็นสำคัญกลับให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางส่วนตรวจสอบยืนยันความถูกต้อง ก่อนนำไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ต่อ ในส่วนการวิเคราะห์และจัดระบบข้อมูล ได้นำข้อมูลมาถอดเทปกำหนดคำสำคัญที่สะท้อนข้อเท็จจริง ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการดำเนินงาน รวบรวมคำสำคัญมาจัดกลุ่มจำแนกตามประเด็น สังเคราะห์เข้าตามกรอบการศึกษาที่ผู้วิจัยกำหนด

ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาตามกรอบ CIPP Model ผู้วิจัยได้สรุปและจำแนกเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) สิ่งที่ค้นพบจากพื้นที่ 2) แบบจำลองการทำงานที่พัฒนาขึ้นใหม่ มีรายละเอียด ดังนี้

1) สิ่งที่ค้นพบจากพื้นที่

การศึกษาบริบท (Context Evaluation)

จากการศึกษาบริบทพบความลักลั่นระหว่างนโยบายภาครัฐและวิถีของชุมชน หน่วยงานมีความพร้อมและยอมรับนโยบายในระดับสูง แต่ในระดับปฏิบัติการจริง พื้นที่ยังเผชิญปัญหาขยะสาธารณสุขริมทางที่สัญจรไปมา ควบคู่กับอัตราการคัดแยกขยะต้นทางของครัวเรือนที่ยังอยู่ในระดับต่ำ ดังผลการสัมภาษณ์เชิงลึก

สภาพปัญหาขยะในพื้นที่

สภาพปัญหาขยะในพื้นที่ กล่าวโดยสรุปคือ พื้นที่มีขยะเกิดขึ้นทุกชนิดส่วนใหญ่เป็นขยะทั่วไป มีปริมาณขยะที่ถูกทิ้งไว้ข้างทางเป็นจำนวนมากเกินกว่าที่ทีมงานของหมู่บ้านจะจัดการได้ไหว แหล่งที่มาของขยะไม่สามารถระบุได้ชัดเจนเพราะเป็นเส้นทางผ่านระหว่างพื้นที่มองว่าปัจจุบันหมู่บ้านประสบปัญหาเรื่องขยะเป็นอย่างมาก

และพื้นที่ไม่มีรถเก็บขยะ ชาวบ้านต้องจัดการขยะของตนเอง ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

“...มีการทิ้งขยะข้างทางเป็นจำนวนมากเก็บกันไม่ไหว ตรงถนนเส้นทางผ่านเข้าหมู่บ้าน มีคนขับรถผ่านเยอะ ก็ไม่รู้ว่าขยะมาจากไหนหรือ...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P01)

“...ส่วนใหญ่ขยะที่หมู่บ้านเป็นขยะทั่วไป เศษอาหารก็มีแต่เขาก็เก็บได้ ให้หมาบ้าง ใส่ถังเปียกบ้าง...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P03)

“...มีปัญหาขยะทุกชนิด พื้นที่เราไม่มีรถเก็บขยะ ชาวบ้านต้องจัดการกันเองได้มั่งไม่ได้มั่ง เขาก็เคยประชามชนะ แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่เขาไม่เอากัน เพราะมีค่าใช้จ่าย มันก็ต้องตามนั้นไป...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P04)

ความพร้อมของอปท. และชุมชน ในการขับเคลื่อนนโยบาย

ความพร้อมในการขับเคลื่อนนโยบายจัดตั้งธนาคารขยะ กล่าวโดยสรุปคือ ในระดับหมู่บ้านมีความพร้อมระดับน้อยถึงปานกลาง แต่ร่วมดำเนินงานไปพร้อมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ เนื่องจากเข้าใจว่าเป็นนโยบายจากส่วนกลาง ส่วนในระดับตำบลมีความพร้อมดำเนินงานตามแนวทางที่กำหนดของนโยบาย เพราะต้องมีการรายงานผลและติดตามโดยระดับอำเภอและจังหวัด ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

“...ยังมีแค่ส่วนน้อยค่ะที่พร้อมจะแยกขยะมาขาย...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P06)

“...ที่หมู่บ้านกลางนะ ถ้าคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์ แต่ถ้าต้องทำมันก็ทำได้ นโยบายเราก็เข้าใจ...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P04)

“...ก็ต้องพร้อมดำเนินการอยู่แล้ว เพราะเป็นนโยบายเราต้องรายงานผลแล้วก็มีติดตามจากอำเภอ จากจังหวัด ก็ศึกษาแนวทางแล้วก็ทำไปตามแนวทางที่เขาให้นั่นแหละ...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ PM02)

การศึกษาปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation)

จากการศึกษาปัจจัยนำเข้าพบการใช้กลไกทุนทางสังคมขับเคลื่อนหลัก โครงสร้างขับเคลื่อนใช้การแต่งตั้งคณะกรรมการโดยตำแหน่งเดิมที่มีอยู่ (เช่น แกนนำชุมชน และ อสม.) และสามารถบริหารคลังทรัพยากร/อุปกรณ์เดิมที่มีอยู่ได้อย่างคุ้มค่าโดยไม่ต้องพึ่งพางบประมาณภาครัฐเพิ่มเติมในระยะเริ่มต้น ดังผลการสัมภาษณ์เชิงลึก

โครงสร้างของคณะกรรมการธนาคารขยะ

โครงสร้างคณะกรรมการธนาคารขยะ กล่าวโดยสรุปคือ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการฯ ตามแนวทางการดำเนินงานธนาคารขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามนโยบายที่กระทรวงกำหนด มีการประชุมแต่งตั้ง

คณะกรรมการระดับหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการโดยตำแหน่งประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. และประธานอสม. ส่วนคณะกรรมการระดับตำบลประกอบด้วยผู้บริหารอบต. ผู้อำนวยการกองต่างๆ กำนัน ประธานสภาอบต. ประธานอสม.ระดับตำบล และรพ.สต. มีหน้าที่หลักในการช่วยอำนวยความสะดวก บริหารจัดการธนาคารขยะในทุกกระบวนการ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

“...อบต.ก็เชิญประชุมแล้วก็แต่งตั้งกรรมการ ก็บอกว่าต้องทำยังไงบ้าง ต้องรณรงค์ให้ชาวบ้านคัดแยกขยะชวนให้เอาขยะมาขาย มาสมัครเป็นสมาชิกของกองทุน...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P01)

“...โครงสร้างคณะกรรมการเราดำเนินงานตามไกด์ไลน์เลย ให้มี 2 ชุดเป็นคณะกรรมการระดับหมู่บ้านและระดับตำบล แต่งตั้งโดยตำแหน่งให้ทุกคนรับรู้รับทราบของหมู่บ้านก็จะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย สมาชิกอบต. ประธานอสม.ของตำบลก็นายก ปลัด รองนายก ผอ.กองต่างๆ กำนัน ประธานสภา ประธานอสม. แล้วก็รพ.สต. ก็แบ่งหน้าที่ดูแลความสะดวกให้หมู่บ้านทั้งหมด ประชุม นัดขายขยะขายขยะ เอกสารต่างๆ ระบบฝากเงินถอนเงิน สวัสดิการ...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ PM04)

งบประมาณและทรัพยากร

งบประมาณและทรัพยากร กล่าวโดยสรุปคือ การจัดตั้งธนาคารขยะของพื้นที่ ไม่มีการใช้งบประมาณเนื่องจากอบต.วางแผนจะดำเนินงานธนาคารขยะในพื้นที่ได้มีการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ไว้พร้อมใช้งาน และได้รับทุนสนับสนุนโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะ ทำให้มีงบประมาณในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการดำเนินงานธนาคารขยะได้ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

“...การจัดตั้งธนาคารขยะของอบต. ไม่มีการใช้งบประมาณในตอนเริ่มต้นค่ะ เพราะว่าอบต.เราวางแผนจะทำธนาคารขยะอยู่แล้ว ก็เลยมีสมุดบัญชีรับฝากเงินเตรียมไว้จำนวนหนึ่งสามารถนำมาใช้ได้เลย แล้วต่อมาเราก็ได้รับทุนสนับสนุนโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะก็เลยทำให้มีงบประมาณจัดกิจกรรมให้ชาวบ้านมาเป็นสมาชิกเพิ่ม ส่วนคนที่มาเป็นสมาชิกอยู่แล้วก็กระตุ้นให้เขาเอาขยะมาขายมีสิทธิ์เข้าร่วมกิจกรรมที่เราจัด...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ PM03)

กฎ ระเบียบ และแนวทางปฏิบัติ

กฎ ระเบียบ และแนวทางปฏิบัติ กล่าวโดยสรุปคือ ธนาคารขยะของพื้นที่มีการจัดตั้งระเบียบข้อบังคับของธนาคารร่วมกัน โดยมาจากการประชุมหารือของคณะกรรมการทั้งระดับตำบลและหมู่บ้าน ข้อบังคับจะระบุครอบคลุมการเป็นสมาชิก การสมัคร การลาออก การ

ดำเนินงาน การจัดทำบัญชี การจัดสวัสดิการ อย่างไรก็ตาม มีคณะกรรมการที่มีมุมมองว่าควรมีการปรับปรุงกฎระเบียบ ข้อบังคับเพิ่มเติมใหม่หลังจากพบปัญหาจากการดำเนินงานจริง ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

“...มีการประชุมชี้แจงข้อบังคับของธนาคารขยะ ให้กรรมการรู้ ว่าต้องมีอะไรยังไงบ้าง เราเห็นด้วยไม่เห็นด้วยก็ให้เสนอความคิดเห็น...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P01)

“...ทางทีมงานของอบต.ได้จัดประชุม

คณะกรรมการคณะ ชี้แจงข้อบังคับให้ทุกคนได้ทราบได้ร่วม แสดงความเห็น ข้อบังคับของธนาคารขยะเราก็จะเป็นไปตามแนวทางมีตั้งแต่วัตถุประสงค์การจัดตั้ง การเป็นสมาชิก ตั้งแต่สมัครจนถึงลาออกใช้อะไรบ้าง วิธีการทำงานขายขยะ ผักเงิน การบันทึกทำบัญชีของสมาชิก การทำฌาปนกิจจากขยะประกันชีวิต...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P06)

“...กฎระเบียบ ข้อบังคับของกองทุนขยะดี เข้มแข็งทุกอย่าง แต่บางอย่างพอเรามาทำงานจริงเราเริ่มเห็นปัญหา ถ้ามีจัดประชุมครั้งต่อไปจะเสนอให้เพิ่มเติมแก้ไข อย่างเรื่องจำกัดยาคนเข้าร่วม เอาที่เขามาขายขยะมาร่วมกิจกรรมกับเราได้...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P13)

การศึกษากระบวนการ (Process Evaluation)

จากการศึกษากระบวนการพบระบบการควบคุมภายในที่ดี มีกลไกการรับฝาก จัดทำบัญชีรายงานผล และระบบการส่งต่อปัญหาพร้อมระหว่างหมู่บ้านและตำบล ตามลำดับขั้นที่โปร่งใสและสร้างธรรมาภิบาล ดังผลการสัมภาษณ์เชิงลึก

ระบบการรับฝากขยะ การบันทึกข้อมูลและการจัดการบัญชี

ระบบการรับฝากขยะ การบันทึกข้อมูลและการจัดการบัญชี กล่าวโดยสรุปคือ การบริหารจัดการเรื่องวันและเวลาซื้อขายขยะของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านต่างกันออกไป แต่แนวทางเหมือนกัน ใช้วิธีการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ผ่านแอปพลิเคชันไลน์ ไลน์กลุ่มหมู่บ้าน ผ่านเสียงตามสาย และวิธีการเชิงรุกโดยเคาะประตูบ้าน ในมุมมองคณะกรรมการคิดว่าชาวบ้านรับรู้และรับทราบข้อมูลดี กระบวนการขายขยะ บันทึกข้อมูล และจัดการบัญชี มีความพร้อม โปร่งใส โดยภาพรวมไม่พบปัญหา มีความสะดวก หมู่บ้านจะดำเนินการขายขยะเดือนละ 1 ครั้ง และมีกิจกรรมร่วมกันทุกหมู่บ้านในบางครั้ง จากนั้นนำส่งเอกสารการขายขยะและเงินฝากช่วงปลายเดือนทุกเดือนแก่คณะกรรมการระดับตำบล และมีการรายงานข้อมูลประจำเดือนทุกเดือนให้แก่สมาชิกทราบ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

“...ที่หมู่บ้านจะใช้ไลน์กลุ่ม ใช้เสียงตามสาย เวลาจะแจ้งข่าววันขายขยะ คิดว่ากองทุนธนาคารขยะมีความโปร่งใส เพราะทุกเดือนพอเราส่งบัญชีขยะส่งเงินเสร็จ ก็จะมีรายงานทุกเดือน...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P01)

“...ช่วงประชาสัมพันธ์เริ่มแรกที่ชาวบ้านยังไม่รู้จักจะใช้วิธีไปชวนเคาะประตูถึงบ้านเลยให้คัดแยกขยะและเข้าร่วมเป็นสมาชิก...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P06)

“...ในแต่ละหมู่บ้านจะจัดขายขยะกันเอง แล้วแต่ว่าหมู่บ้านจะจัดเมื่อไร ปกติเขาก็จะขายกันเดือนละครั้ง แล้วนำส่งให้เจ้าหน้าที่ เราก็จะรับและบันทึก แล้วก็รายงานให้รู้ทุกเดือนว่าขายขยะได้เท่าไรได้เงินเท่าไร แต่ทางอบต. จะจัดกิจกรรมให้ได้ร่วมสนุกขายขยะร่วมกันด้วยบางทีจัดเป็นงานมหกรรมขายขยะล้นโชค มีกิจกรรมให้ความรู้ด้วย...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ PM05)

การติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผล กล่าวโดยสรุปคือ พื้นที่มีการดำเนินงานคัดเลือกชุมชนและครัวเรือนต้นแบบด้านการบริหารจัดการขยะ ถือเป็นการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานทั้งของครัวเรือนในการคัดแยกขยะต้นทาง และของหมู่บ้านในการบริหารจัดการ มีการลงพื้นที่จริงในการตรวจสอบโดยคณะกรรมการ ประเมินผลตามเกณฑ์ และมีการประกาศเชิดชูเกียรติแก่ครัวเรือนนั้น รวมทั้งมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากครัวเรือนที่ได้รับคัดเลือก ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

“...มีเจ้าหน้าที่ลงพื้นที่ตรวจการคัดแยกขยะของแต่ละบ้าน ไปดูของจริงไปพูดคุยถามว่าอะไรยากง่าย...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P12)

“...เราเองที่เป็นกรรมการของหมู่บ้านก็รู้ว่าบ้านไหนแยกขยะ แต่ละบ้านก็แยกกันอยู่แล้วแต่แยกได้มากน้อยแค่ไหนก็แล้วแต่ ถ้าให้พาไปลงพื้นที่ก็สามารถพาไปได้...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P07)

“...พอทางอบต.ทำธนาคารขยะไปได้สักระยะ เราก็ได้ทำกิจกรรมคัดเลือกครัวเรือนต้นแบบการคัดแยกขยะต้นทางคัดเลือกทุกหมู่บ้าน แล้วก็คัดเลือกชุมชนที่ช่วยบริหารจัดการเรื่องขยะได้ดี ก็จะลงพื้นที่ประเมินกันตามเกณฑ์เหมือนจัดประกวด พอได้ครัวเรือนที่ผ่านเกณฑ์เราก็ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เขา แล้วก็จัดกิจกรรมมอบรางวัล มีเวทีให้ตัวแทนครัวเรือนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เล่าสู่กันฟัง...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ PM05)

การแก้ไขปัญหาอุปสรรคระหว่างการทำงาน

การแก้ไขปัญหาอุปสรรคระหว่างการทำงาน กล่าวโดยสรุปคือ ในส่วนของคณะกรรมการระดับหมู่บ้านจะพิจารณาว่าปัญหามาจากส่วนใด ปัญหาที่

สามารถแก้ไขได้จะดำเนินการเอง หากแก้ไขไม่ได้จะสอบถามไปยังเจ้าหน้าที่ ในส่วนของคณะกรรมการระดับตำบลเมื่อพบปัญหาจะดำเนินการแก้ไขตามเนื้อหาของเรื่องด้วยหลักที่ถูกต้อง และพร้อมค้นหาข้อมูลสนับสนุนที่ถูกต้องดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

“...เราก็ต้องดูก่อนว่าปัญหามันเกิดมาจากตรงไหน ทำไมชาวบ้านถึงไม่ให้ความร่วมมือ เขาอาจจะไม่มีความรู้ความเข้าใจก็ได้ค่ะ...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P01)

“...ในฐานะผู้นำหมู่บ้าน ต้องทำเอง แก้ไขเองไปก่อน...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P04)

“...ให้คำแนะนำ ให้ความรู้ เท่าที่เราทำได้ ถ้าเกินกว่าที่เราจะรู้เราก็ถามเจ้าหน้าที่ของอบต. ...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P07)

“...ในส่วนของตำบลถ้าเราพบปัญหาอุปสรรคเราก็แก้ไขตามท้องเรื่อง หรือถ้ามีหมู่บ้านมาถาม เราก็จะแนะนำให้ไปตามหลักที่ถูกต้องของเรื่องนั้นๆ ถ้าเรื่องไหนให้คำตอบไม่ได้ทันทีเราก็พร้อมจะไปหาคำตอบที่ถูกต้องมาให้...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ PM05)

การศึกษาผลผลิต (Product Evaluation)

จากการศึกษากระบวนการพบการเกิดบรรทัดฐานทางสังคมใหม่ในแง่ความตื่นตัวและการยอมรับเชิงกายภาพที่ทำให้ชุมชนสะอาดขึ้น ทว่าผลผลิตปลายทางยังเผชิญกับข้อจำกัดด้านวิถีชีวิตของประชาชน และขาดความมั่นใจเชิงระบบต่อระบบกองทุนสวัสดิการฌาปนกิจระยะยาว ดังผลการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการดำเนินงานธนาคารขยะ

ผลการดำเนินงานธนาคารขยะ กล่าวโดยสรุปคือประชาชนในพื้นที่ได้รับความรู้เรื่องการคัดแยกขยะ มีความสนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกของธนาคารขยะเพิ่มเรื่อยๆ เกิดอาชีพเสริมและสวัสดิการ ในส่วนเรื่องของปริมาณขยะยังไม่ได้ลดลงแบบเป็นรูปธรรมมากนัก ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

“...ชาวบ้านเข้าร่วมธนาคารขยะเยอะขึ้นจากตอนแรก มีขยะมาขายตอนจัดกิจกรรม พอเห็นบ้านอื่นๆ เขาขายขยะกัน บางคนสนใจมาติดต่อเองเลยก็มี...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P01)

“...ชาวบ้านรู้เรื่องคัดแยกขยะมากขึ้น...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P11)

“...ขยะในหมู่บ้านลดลง ชาวบ้านมีอาชีพเสริมจากขยะ มีสวัสดิการเรื่องฌาปนกิจ...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P14)

“...จากที่ดำเนินงานธนาคารขยะมาจำนวนประชาชนที่เข้าร่วมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เวลาจัดกิจกรรมก็จะให้ความร่วมมือมากขึ้น ปริมาณขยะอาจจะยังไม่ได้ลดลงอย่าง

เห็นได้ชัดมากนัก แต่บางพื้นที่ก็ดีขึ้น...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ PM02)

ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัด

ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัด กล่าวโดยสรุปคือพื้นที่ยังมีปัญหาเรื่องความร่วมมือของประชาชนในการคัดแยกขยะ บางครัวเรือนไม่มีเวลา บางครัวเรือนไม่ทราบวิธีการคัดแยก บางครัวเรือนไม่มีทัศนคติต่อการคัดแยกขยะ ส่งผลทำให้วิธีการจัดการขยะไม่ถูกต้อง และประชาชนยังขาดความมั่นใจในเรื่องสวัสดิการของธนาคารขยะ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

“...คือชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรทำนา รับจ้าง จึงไม่ค่อยมีเวลาในการคัดแยกขยะ และนำขยะมาขาย...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P05)

“...ชาวบ้านยังขาดความเชื่อมั่นในการได้รับฌาปนกิจของธนาคารขยะ...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P06)

“...ยังมีประชาชนหลายครัวเรือนที่ไม่ได้คัดแยกขยะ อาจจะด้วยไม่มีเวลา หรือไม่รู้จะแยกยังไง แล้วการจัดการขยะของเขาก็จะยังไม่ถูก ทุกอย่างอาจจะไปจบที่เผาหมด บางที่เราอาจยังเข้าไปแนะนำได้ไม่ทั่วถึงด้วย หรือบางส่วนของเขาไม่เปิดใจรับฟังเราก็มีเหมือนกัน เรื่องความร่วมมือก็ยังเป็นปัญหามากๆ อยู่...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ PM05)

ความสำเร็จและการยอมรับของชุมชน

ความสำเร็จและการยอมรับของชุมชน กล่าวโดยสรุปคือ ประชาชนในพื้นที่เห็นความสำคัญของการคัดแยกขยะเพิ่มขึ้น บริเวณหมู่บ้านสะอาดขึ้น ขยะในหมู่บ้านลดลง และประชาชนให้ความร่วมมือในการซื้อขายขยะ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

“...ครั้งหลังๆ มาเริ่มมีขยะมาขายเป็นจำนวนมากขึ้น ซึ่งทำให้เห็นความสำเร็จจากที่ทำงานมา...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P01)

“...ชาวบ้านเห็นความสำคัญในการคัดแยกขยะมากขึ้น ภายในหมู่บ้านก็มีความสะอาดขึ้น ไม่มีขยะตามข้างทางค่ะ...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P06)

“...รู้สึกประสบความสำเร็จนะ ทำให้ขยะลดน้อยลง ชาวบ้านก็ร่วมมือมาขายขยะกันตามทีนัด...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P15)

ข้อเสนอเพื่อพัฒนาธนาคารขยะชุมชนสู่ความยั่งยืน

ข้อเสนอเพื่อพัฒนาธนาคารขยะชุมชนสู่ความยั่งยืน กล่าวโดยสรุปคือ การจัดหาวิทยากรอบรมเรื่องคัดแยกขยะ การจัดกิจกรรมผสมผสานความร่วมมือ ให้ประชาชนเห็นความสำคัญและปลูกฝังความร่วมมือ เป็นสิ่งที่

คณะกรรมการอยากให้เกิดขึ้น ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

“...อยากให้ช่วยจัดหาวิทยากรเพิ่มเติมเพื่ออธิบายให้ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านเข้าใจเห็นความสำคัญในการคัดแยกขยะ...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P03)

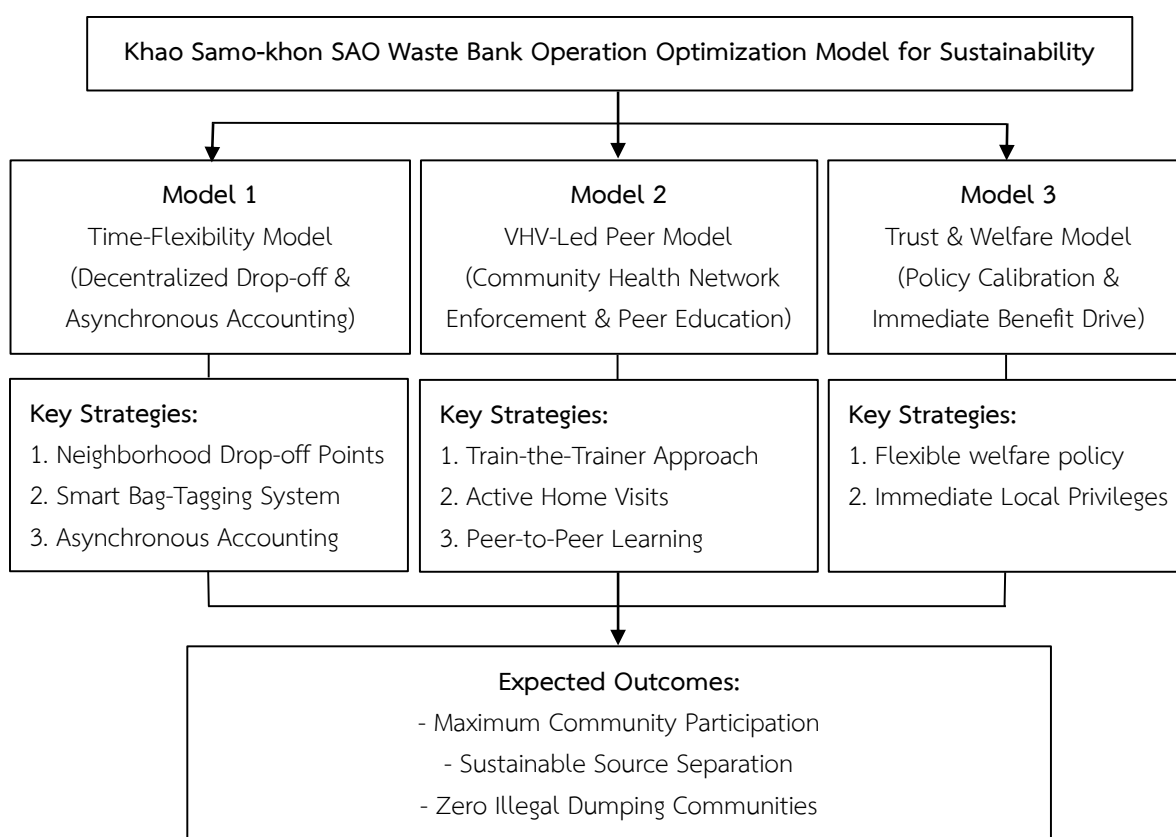
“...อยากให้มีการดำเนินงานเรื่องขยะเพิ่มรองรับขยะที่ขายไม่ได้...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P04)

“...จัดให้มีกิจกรรมอะไรก็ได้ที่ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญเรื่องแยกขยะ แล้วหันมาร่วมมือกับหมู่บ้านและอบต. เข้าใจว่ายากแต่เราต้องทำให้ได้...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ P14)

“...อาจจะต้องจัดรูปแบบกิจกรรมที่ผสมผสานความร่วมมือ ดึงดูดประชาชนในระยะยาว ปลุกฝังความร่วมมือเป็นรากฐาน เพื่อให้ทำงานได้อย่างยั่งยืน...” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ PM01)

2) โมเดลการทำงานที่พัฒนาขึ้นใหม่

ในส่วนของแนวทางการพัฒนาธนาคารขยะชุมชนสู่ความยั่งยืน ผู้วิจัยได้นำข้อจำกัดที่พบจากการศึกษาข้างต้น โดยเฉพาะปัญหาเรื่องเวลาและความเชื่อมั่นในระบบสวัสดิการ มาสังเคราะห์ร่วมกับกลไกการทำงานของอบต.เขาสมอคอน จนพัฒนาออกมาเป็นโมเดล 3 รูปแบบ ซึ่งแต่ละโมเดลจะใช้แก้ปัญหาหน้างานในมิติที่แตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพที่ 2 โมเดลปรับปรุงกลไกการดำเนินงานธนาคารขยะชุมชนเพื่อความยั่งยืน
สามารถอธิบายรายละเอียดโมเดล ได้ดังนี้

Model 1 Time-Flexibility Model โมเดลการจัดการข้อจำกัดด้านเวลาและโครงสร้างพื้นฐาน สร้างมาเพื่อแก้ปัญหาประชาชนที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับจ้างทั่วไป ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมซื้อขายขยะได้ตามที่ธนาคารกำหนด โดยปรับเปลี่ยนกลไก 3 กระบวนการ ได้แก่ 1) Neighborhood Drop-off Points การกระจายจุดบริการเปลี่ยนจากการนัดหมายรวม เป็นการตั้งจุดรับฝากขยะตามตำแหน่งต่างๆ ในหมู่บ้าน อาศัยพื้นที่สาธารณะหรือบ้านคณะกรรมการ ลดระยะทางและเวลา

เดินทางของประชาชน 2) Smart Bag-Tagging System ระบบฝากทิ้งแบบระบุตัวตน ออกแบบมารองรับความเร่งรีบในชีวิตประจำวัน โดยสมาชิกไม่จำเป็นต้องรอพบคณะกรรมการ ให้สมาชิกบรรจุขยะแยกประเภทลงถุงให้เรียบร้อย พร้อมติดป้ายและรหัสเลขที่สมาชิก แล้วจึงนำมาฝากไว้ที่จุดบริการย่อยเวลาใดก็ได้ที่สะดวก 3) Asynchronous Accounting การบันทึกบัญชีแบบไม่พร้อมกัน โดยคณะกรรมการจะมาเก็บรวบรวมขยะจากจุดย่อยตามเวลาที่กำหนด จากนั้นจึงดำเนินการชั่งขยะ

ตรวจสอบความถูกต้อง และบันทึกยอดเงินลงในสมุดบัญชีธนาคารขยะของสมาชิกย้อนหลัง เพื่อลดความแออัดในวันซื้อขายหลัก

แนวทางการนำไปใช้ เปลี่ยนวิธีบริหารจัดการบัญชีจากระบบดั้งเดิมสู่ระบบยืดหยุ่น ควรเลิกใช้แนวทางนัดหมายซึ่งขยะพร้อมกันที่สร้างความแออัดและตัดโอกาสกลุ่มคนไม่มีเวลา แล้วเปลี่ยนไปใช้กลไกฝากทิ้งประจำจุดและติดรหัสเพื่อลงบัญชีย้อนหลังแทน

Model 2 VHV-Led Peer Model โมเดลการยกระดับผู้นำและเครือข่ายสุขภาพ สร้างมาเพื่อแก้ปัญหาด้านทัศนคติและความรู้ของประชาชนในการคัดแยกขยะ โดยใช้กลไกคณะกรรมการระดับหมู่บ้านร่วมกับอสม. โดยปรับเปลี่ยนกลไก 3 กระบวนการ ได้แก่ 1) Train-the-Trainer Approach พัฒนาศักยภาพแกนนำ ยุกระดับคณะกรรมการโดยตำแหน่งให้ผ่านการอบรมเข้มข้นเป็นวิทยากรขยะชุมชนที่มีความรู้พร้อมถ่ายทอด 2) Active Home Visits ให้ความรู้เชิงรุกระดับครัวเรือน บูรณาการงานของธนาคารขยะร่วมกับการกิจของอสม. ประจำเดือน เน้นเคาะประตูบ้านสื่อสารวิธีการคัดแยกขยะ และกระตุ้นประชาชนในครัวเรือนที่ยังไม่เปิดใจให้ความร่วมมือ 3) Peer-to-Peer Learning เรียนรู้จากกลุ่มเล็งเห็นผล ขยายผลจากครัวเรือนต้นแบบคัดแยกขยะ ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ย่อยระดับกลุ่มบ้าน ให้ถ่ายทอดโดยตรงแบบชาวบ้านสอนชาวบ้าน

แนวทางการนำไปใช้ ใช้กลไกเหนี่ยวนำทางสังคม บูรณาการงานสิ่งแวดล้อมเข้ากับภารกิจของอสม. เปลี่ยนหน้าที่การแยกขยะให้กลายเป็นความภาคภูมิใจและคุณค่าทางสังคม ผ่านมาตรการการจูงใจเชิงบวก

Model 3 Trust & Welfare Model โมเดลหลักประกันความเชื่อมั่นและกลไกสวัสดิการชุมชน สร้างมาเพื่อลดข้อจำกัดความเชื่อมั่นของประชาชนต่อความมั่นคงของสวัสดิการประกันชีวิตของธนาคารขยะ และลดการรอคอยผลประโยชน์ระยะยาวเพียงอย่างเดียว โดยปรับเปลี่ยนกลไกผ่าน 2 กลยุทธ์ ได้แก่ 1) Flexible welfare policy การปรับเปลี่ยนนโยบายแบบยืดหยุ่น โดยจากการจัดเวทีทบทวนข้อบังคับของธนาคารขยะร่วมกันระหว่างคณะกรรมการระดับตำบลและหมู่บ้าน ให้สอดคล้องกับบริบทงานและวิถีชีวิตประชาชน 2) Immediate Local Privileges การบูรณาการกับสิทธิประโยชน์ท้องถิ่น สร้างแรงจูงใจระยะสั้นควบคู่ไปกับหลักประกันระยะยาว โดยบูรณาการสิทธิประโยชน์ร่วมกับบทบาทหน้าที่ของ อบต. และหน่วยงานสาธารณสุขในสังกัดโดยตรง ผ่านกลไกระบบสะสมหน่วยกิตบริการสาธารณะ (Public Service Credit)

แนวทางการนำไปใช้ สร้างหลักประกันและทำลายกฎเกณฑ์ที่ตายตัว หน่วยงานต้องจัดเวทีประชาคมเปิดโอกาสให้คณะกรรมการระดับหมู่บ้านและตำบลร่วมแก้ไขข้อบังคับสวัสดิการให้ยืดหยุ่นตามบริบทงานจริง เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วม และความยั่งยืนเชิงระบบ

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. การประเมินผลการดำเนินงานธนาคารขยะชุมชนต้นแบบระดับอำเภอ ศึกษากรณี องค์การบริหารส่วนตำบลเขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี โดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model

ผลการศึกษาริบท (Context Evaluation) ข้อค้นพบสะท้อนความลักลั่นระหว่างการยอมรับนโยบายในระดับสูงของอบต. กับปัญหาหน้าที่มีขยะสาธารณะริมทางและการคัดแยกขยะต้นทางที่ยังต่ำ ประเด็นนี้ผ่านการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูล โดยตรวจสอบคำสัมภาษณ์ระหว่างกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าพื้นที่ไม่มีรถเก็บขยะและประชาชนมีข้อจำกัดเรื่องเวลาและค่าใช้จ่าย ข้อมูลนี้นำไปวิเคราะห์ร่วมกับการจดบันทึกภาคสนามของผู้วิจัยและสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Hanphichai et al. (2025) ที่ชี้ว่าปัญหาขยะข้างทางเป็นลักษณะของบริบทชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในจังหวัดลพบุรี อย่างไรก็ตาม ในมิติความพร้อมและการยอมรับนโยบายจัดตั้งธนาคารขยะ การที่แกนนำชุมชนและเจ้าหน้าที่ อบต. มีความพร้อมและยอมรับนโยบายในระดับสูงตั้งแต่แรก สอดคล้องกับการศึกษาของ Teedee et al. (2022) ที่ชี้ให้เห็นว่า ในการจัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิลกลไกหลักที่มีความพร้อมและเป็นระบบขับเคลื่อนสำคัญคือกลุ่มผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ในส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายและเตรียมความพร้อมเชิงโครงสร้าง ข้อค้นพบนี้ยังยืนยันบทบาทเชิงรุก 5 ด้านของอบต. ตามการศึกษาของ Srisontisuk et al. (2020) ว่าการจัดการขยะจะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนได้ ต้องอาศัยความมุ่งมั่นเชิงนโยบายและหนุนเสริมทรัพยากรลงไปขับเคลื่อนร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชนในพื้นที่

ผลการศึกษาปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ข้อค้นพบชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จในระยะเริ่มต้นของอบต.เขาสมอคอน เกิดจากการบริหารจัดการและใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมในพื้นที่มาใช้ ประเด็นนี้สามารถเชื่อมกับคำสัมภาษณ์ของฝั่งผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติงานเข้าด้วยกัน โดยพบว่า อบต. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการธนาคารขยะโดยอาศัยตำแหน่งเดิมของแกนนำชุมชนและอสม. ร่วมกับการ

นำวัสดุอุปกรณ์ ทรัพยากรเดิมที่มีอยู่แล้วมาใช้อย่างคุ้มค่า ข้อค้นพบข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาของ Srisontisuk et al. (2020) และ Teedee et al. (2022) ที่ตรงกันว่าความยั่งยืนของการจัดการขยะของท้องถิ่นจำเป็นต้องบูรณาการองค์ประกอบหลายด้านเข้าด้วยกันทั้งการบริหาร ทรัพยากรมนุษย์ การจัดการงานทั่วไป และวัสดุอุปกรณ์ นอกจากนี้ในมิติด้านกฎระเบียบการที่พื้นที่มีการจัดตั้งระเบียบข้อบังคับของธนาคารขยะร่วมกันผ่านการประชุมหารือ สะท้อนถึงการสร้างกติกาชุมชนบนฐานการยอมรับ และมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ซึ่งจะเป็นฐานที่สำคัญส่งผลให้กระบวนการดำเนินงานในขั้นต่อไปขับเคลื่อนได้อย่างมั่นคง

ผลการศึกษาระบวนการ (Process Evaluation) ข้อค้นพบสะท้อนให้เห็นถึงระบบการควบคุมภายในและกลไกธรรมาภิบาลที่มีความโปร่งใส ผ่านการมีระบบวันเวลาขายขยะ การส่งเอกสารบัญชีการขาย และการรายงานผลการดำเนินงานประจำเดือนที่มีแนวทางมาตรฐานเดียวกัน ประเด็นนี้ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การอึดตัวของข้อมูลคู่กับการถอดเทปพบว่าคำสัมภาษณ์ของทั้งกลุ่มผู้ปฏิบัติงานและผู้กำหนดนโยบายเกิดรูปแบบคำตอบที่สอดคล้องซ้ำเดิม ไม่มีข้อมูลใหม่ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องตามการศึกษาของ Lekachan (2023) ที่ระบุว่าธนาคารขยะจะได้รับความไว้วางใจต้องมีระบบบัญชีที่ตรวจสอบได้ และสอดคล้องกับการศึกษาของ Kaewyong et al. (2024) ที่ว่าการจัดการข้อมูลทางบัญชีที่เป็นระบบจะช่วยลดความคลาดเคลื่อนได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้การรายงานข้อมูลที่เป็นเอกภาพยังสอดคล้องกับการศึกษาการจัดการองค์ความรู้และการส่งต่อข้อมูลอย่างเป็นระบบของ Poolsub and Sangsuwan (2022) อีกด้วย ในการติดตามและประเมินผล การลงพื้นที่ประเมินตามเกณฑ์และมอบรางวัลเชิดชูเกียรติแก่ครัวเรือนและชุมชนต้นแบบสอดคล้องกับการศึกษาของ Phra Komsan Thitamedhaso (2025) ที่ว่าการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นการเสริมพลังที่เปลี่ยนหน้าที่ให้เป็นความภาคภูมิใจ ช่วยรักษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในส่วนการแก้ไขปัญหาอุปสรรคระหว่างดำเนินงาน พบว่าพื้นที่ใช้กลไกการคัดกรองตามลำดับขั้น โดยกรรมการหมู่บ้านจะแก้ไขปัญหาหน้างานก่อน หากเกินขีดความสามารถจะส่งต่อประสานงานมายัง อบต. เพื่อหาข้อสรุป โครงสร้างที่ชัดเจนและเอื้อต่อการหนุนเสริมข้อมูลซึ่งกันและกันนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของ Phrakrunithambandit et al. (2025) ที่ว่าความยั่งยืนของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมขึ้นอยู่กับ การตอบสนองและสนับสนุนอย่างเป็นระบบของเครือข่าย ช่วย

ลดความเสี่ยงในการหยุดชะงักของโครงการและช่วยให้คณะกรรมการพึ่งพาตนเองได้

ผลการศึกษาผลผลิต (Product Evaluation) ในด้านความสำเร็จและการยอมรับของชุมชน ข้อค้นพบชี้ให้เห็นแนวโน้มเชิงบวกจากการที่ประชาชนเริ่มเห็นความสำคัญของการคัดแยกขยะ มีการนำขยะมาขายเพิ่ม ส่งผลให้บริเวณหมู่บ้านสะอาดขึ้นและปริมาณขยะลดลง สะท้อนถึงการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมใหม่ที่ส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อมระดับฐานราก แต่เมื่อพิจารณาผลผลิตปลายทางเชิงลึกกลับยังติดปัญหาข้อจำกัดด้านวิถีชีวิตของประชาชน และความไม่มั่นใจต่อความมั่นคงของระบบสวัสดิการกองทุน ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่สะท้อนทัศนคติเชิงลบและข้อกังวล สอดคล้องกับการศึกษาของ Ritthithum (2025) ที่ประเมินผลการดำเนินงานกองทุนธนาคารขยะแล้วพบว่าโครงสร้างกองทุนสามารถสร้างผลผลิตเชิงประจักษ์ในการเปลี่ยนพฤติกรรมประชาชนให้ตื่นตัวคัดแยกขยะและชุมชนสะอาดขึ้น แต่ต้องเผชิญความท้าทายด้านวิถีชีวิตครัวเรือนที่ไม่มีเวลาคัดแยก รวมถึงการขาดความเชื่อมั่นระบบสวัสดิการ และสอดคล้องกับการศึกษาของ Paripremkul and Methasuthirat (2025) ที่ว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยผูกโยงกับทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจ และแรงจูงใจเชิงระบบ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต ข้อค้นพบนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Kinnares et al. (2024) ที่ชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการขยายผลต้นแบบการจัดการขยะในระดับท้องถิ่นจะเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมเมื่อมีการยกระดับจากพฤติกรรมบุคคลไปสู่การสร้างนโยบายสาธารณะและบรรทัดฐานร่วมกันในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้หนุนเสริมให้เกิดความร่วมมืออย่างต่อเนื่องและแก้ไขข้อจำกัดเชิงโครงสร้างอย่างยั่งยืน ดังนั้น การขับเคลื่อนผลผลิตของอบต. เขาสมอคอน ให้บรรลุผลสำเร็จสูงสุด จึงต้องเร่งพัฒนาระบบการสื่อสารเพื่อสร้างความมั่นใจในกองทุนสวัสดิการควบคู่กับการปรับกระบวนการทำงานที่ยืดหยุ่นรองรับครัวเรือนที่ยังไม่พร้อม เพื่อเปลี่ยนความร่วมมือระดับบุคคลให้เป็นความสำเร็จเดียวกันทั้งตำบลอย่างแท้จริง

2. การค้นหาแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนของธนาคารขยะชุมชนต้นแบบระดับอำเภอ ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลเขาสมอคอน อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี มีข้อค้นพบ 3 โมเดล ดังนี้

โมเดลการจัดการข้อจำกัดด้านเวลาและโครงสร้างพื้นฐานของอบต.เขาสมอคอน ถือเป็นนวัตกรรมเชิงกระบวนการที่ถูกออกแบบขึ้นใหม่ผ่าน 3 กลไก ได้แก่ 1) Neighborhood Drop-off Points การกระจายจุดบริการย่อยในหมู่บ้านเพื่อลดระยะเวลาเดินทาง 2) Smart Bag-

Tagging System ระบบฝากทั้งขยะแบบแยกประเภทโดยระบบรหัสสมาชิกบนถุงขยะ และ 3) Asynchronous Accounting ระบบการบันทึกบัญชีแบบไม่พร้อมกัน โดยคณะกรรมการเข้ามารวบรวมขยะและบันทึกข้อมูลย้อนหลังโมเดลดังกล่าวถือเป็นการสร้างการเปลี่ยนแปลงจากการบริหารแบบระบบเดิมสู่ระบบที่ยืดหยุ่น ช่วยหลายข้อจำกัดเชิงวิถีชีวิตและอาชีพของประชาชนในพื้นที่อบต.เขาสมอคอน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างทั่วไป ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมขายขยะได้ การเปลี่ยนบทบาทให้ประชาชนสามารถฝากทั้งได้ตามอัธยาศัย และคณะกรรมการทำหน้าที่รวบรวมตรวจสอบตามวงรอบจึงเป็นการลดต้นทุนค่าเสียโอกาสด้านเวลาของภาคประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม สามารถยกระดับการมีส่วนร่วมคัดแยกขยะครัวเรือนให้สูงขึ้น ทลายอคติต่อความยุ่งยากของระบบธนาคารขยะแบบดั้งเดิม และเป็นต้นแบบที่สำคัญที่จะส่งผลให้กลไกการดำเนินงานธนาคารขยะของอบต.เขาสมอคอน ประสบความสำเร็จและเติบโตได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

โมเดลการยกระดับผู้นำและเครือข่ายสุขภาพแก้ไขปัญหาสำคัญด้านทัศนคติ การขาดความรู้ความเข้าใจ และพฤติกรรมคัดแยกขยะในครัวเรือน โดยเปลี่ยนข้อจำกัดผ่าน 3 นวัตกรรมเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ 1) Train-the-Trainer Approach การยกระดับคณะกรรมการระดับหมู่บ้านให้เป็นวิทยากรผู้นำการเปลี่ยนแปลง 2) Active Home Visits การบูรณาการร่วมกับกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เคาะประตูบ้านสื่อสารเชิงรุก และ 3) Peer-to-Peer Learning การขยายผลจากครัวเรือนต้นแบบสู่การเป็นศูนย์เรียนรู้ย่อยระดับกลุ่มบ้านในลักษณะชาวบ้านสอนชาวบ้าน กระบวนการทั้งหมดสะท้อนถึงการใช้การพัฒนาจากภายใน โดยการเปลี่ยนทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมทั้งโครงสร้างและเครือข่ายให้กลายเป็นกลไกขับเคลื่อน เปลี่ยนวิธีการอบรมแบบดั้งเดิมเป็นการสื่อสารเชิงรุกระดับบุคคล ช่วยทลายอคติและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในกลุ่มประชาชนที่ยังไม่เปิดใจ ควบคู่ไปกับการใช้กลไกแรงกดดันและการเหนี่ยวนำทางสังคมเชิงบวกจากครัวเรือนต้นแบบ (Peer Influence) ที่ทำให้ชาวบ้านเห็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมจากเพื่อนบ้าน ช่วยเปลี่ยนผ่านความรู้ (Knowledge) ไปสู่ทัศนคติ (Attitude) และเกิดการลงมือปฏิบัติจริง (Practice)

โมเดลหลักประกันความเชื่อมั่นและกลไกสวัสดิการชุมชน พัฒนาเป็นนวัตกรรมเชิงนโยบายในการแก้ปัญหาความลังเลใจของประชาชนต่อความมั่นคงของระบบสวัสดิการ และลดภาระการรอคอยผลประโยชน์ระยะยาวเพียงอย่างเดียว ขับเคลื่อนผ่าน 2 กลยุทธ์คือ 1)

Flexible welfare policy การทบทวนข้อบังคับร่วมกันระหว่างกรรมการตำบลและหมู่บ้านปรับนโยบายสวัสดิการให้ยืดหยุ่นสอดคล้องกับวิถีชีวิต และ 2) Immediate Local Privileges การบูรณาการสิทธิประโยชน์ระยะสั้นร่วมกับอบต. และหน่วยงานสาธารณสุขผ่านระบบสะสมหน่วยกิตบริการสาธารณะ (Public Service Credit) กลไกดังกล่าวอาจจะช่วยเปลี่ยนกฎเกณฑ์ที่ตายตัวเป็นยืดหยุ่น สร้างความเชื่อมั่นเชิงระบบและความเป็นเจ้าของร่วม ในขณะเดียวกันระบบ Public Service Credit ถือเป็นกลไกสำคัญที่เปลี่ยนมูลค่าขยะให้เป็นสิทธิประโยชน์ด้านสุขภาพและการบริการของรัฐที่จับต้องได้ รูปแบบการบูรณาการสิทธิประโยชน์นี้จึงถือเป็นเครื่องมือสร้างแรงจูงใจที่มีประสิทธิภาพสูงสามารถแปรเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนให้กลายเป็นความร่วมมือในการคัดแยกขยะต้นทางระดับครัวเรือนได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ด้านนวัตกรรมเชิงกระบวนการลดข้อจำกัดด้านเวลา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรนำรูปแบบไปปรับใช้ในพื้นที่ชนบทหรือเกษตรกรรม เพื่อทำลายอุปสรรคด้านวิถีชีวิตและเวลาของชาวบ้าน ซึ่งจะช่วยยกระดับการมีส่วนร่วมได้อย่างเป็นรูปธรรม
2. ด้านการบูรณาการเครือข่ายผู้นำและเครือข่ายสุขภาพ ควรประยุกต์ใช้แนวทางพัฒนาแกนนำ โดยยกระดับคณะกรรมการหมู่บ้านและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งอาจเป็นกลไกเชิงพฤติกรรมศาสตร์ที่จะช่วยลดอคติและเปลี่ยนทัศนคติประชาชน
3. ด้านหลักประกันและสิ่งจูงใจเชิงนโยบาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรปรับระเบียบ ข้อบังคับ และสวัสดิการ ให้มีความยืดหยุ่น จัดตั้งระบบที่บูรณาการสิทธิประโยชน์ระยะสั้นและการบริการของรัฐ ควบคู่กับหลักประกันสวัสดิการระยะยาว เพื่อลดการรอคอยผลประโยชน์และสร้างความเชื่อมั่นเชิงระบบแก่ประชาชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. ควรมีการนำรูปแบบหรือโมเดลที่สังเคราะห์ได้ไปทดลองใช้ในพื้นที่นำร่องอื่นๆ เพื่อปรับปรุงกลไกและกระบวนการทำงาน ก่อนขยายผลนำไปใช้จริงได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน
2. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงทดลองหรือกึ่งทดลองเพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลเชิงสถิติ เช่น ปริมาณการลดลงของขยะ หรืออัตราเงินออม ระหว่างหมู่บ้านที่ใช้โมเดลปรับปรุงกับหมู่บ้านที่ดำเนินงานรูปแบบดั้งเดิม

3. ควรศึกษาการพัฒนาและประยุกต์ใช้โมบายแอปพลิเคชันหรือระบบสารสนเทศปัญญาประดิษฐ์ที่เชื่อมโยงกับระบบหน่วยกิตบริการสาธารณะ เพื่อประเมินความพึงพอใจ ความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์ และความโปร่งใส

4. ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียฝ่ายอื่น โดยใช้ร่วมกับการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อสำรวจทัศนคติ ความพึงพอใจ และพฤติกรรมศาสตร์

ข้อจำกัดของการวิจัย

การศึกษานี้เน้นประเมินเชิงระบบตามกรอบ CIPP Model กลุ่มตัวอย่างจึงจำกัดเฉพาะกลุ่มผู้บริหารและคณะกรรมการดำเนินงาน ทำให้ยังขาดมิติสะท้อนกลับจากภาคประชาชน สมาชิก และผู้รับซื้อของเก่า

เอกสารอ้างอิง (ภาษาอังกฤษ)

- Gebrekidan, T. K., Weldemariam, N. G., Hidru, H. D., Gebremedhin, G. G., & Weldemariam, A. K. (2024). Impact of improper municipal solid waste management on fostering One Health approach in Ethiopia challenges and opportunities: A systematic review. *Science in One Health*, 3, 100081. <https://doi.org/10.1016/j.soh.2024.100081>
- Pollution Control Department. (2022). *Municipal solid waste situation data of Thailand*. https://thaimsw.pcd.go.th/report_country.php?year=2565
- Pollution Control Department. (2023). *Municipal solid waste situation data of Thailand*. https://thaimsw.pcd.go.th/report_country.php?year=2566
- Pollution Control Department. (2024). *Municipal solid waste situation data of Thailand*. https://thaimsw.pcd.go.th/report_country.php?year=2567
- Department of Local Administration, Ministry of Interior. (2023). *Guidelines for driving recyclable waste bank of local administrative organizations*. Ministry of Interior.
- Chulalongkorn University Academic Service Center. (2024). *Manual for the project on studying and developing a plan and guidelines for driving recyclable waste bank operations under the Ministry of Interior, fiscal year 2024*. Ministry of Interior.
- Hanphichai, S., Wongwattananukun, S., & Thonghaew, S. (2025). Developing sustainable community waste management in Chai Badan District, Lopburi Province. *Local Administration Journal*, 18(2), 239-256.
- Teedee, T., Pansamai, J., & Seanwisedi, C. (2022). The establishment of a waste recycling bank with participation of Ban Phae Teen Dong community, Phu Khae Sub-district, Chalem Phra Kiat District, Saraburi Province. *Journal of Roi Kaensarn Academic*, 7(11), 55-70.
- Srisontisuk, S., Aimimtham, S., Buasri, M., Wanong, P., Saengkaew, A., Yang, W., Sengonkeo, P., & Yanpaisan, S. (2020). The roles of Sub District Administration Organization in sustainable waste management in the local communities with the case study of Khu Mueang Sub District Administration Organization, Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province. *Rajabhat Chiang Mai Research Journal*, 21(2), 112-127.
- Lekachan, B. (2023). The development of the Waste Bank Management Model in the Community: A Case Study of Kaeng Sub-district Detudom District Ubon Ratchathani Province. *Thai Journal of Public Health and Health Education*, 3(2), 46-61.
- Poolsub, R., & Sangsuwan, T. (2022). The knowledge management and the communication of innovation management garbage in household by community integrated model of local government areas Chiang Rai Province. *Journal of Humanities and Social Sciences MBC Isan Campus*, 3(2), 54-66.
- Kaewyong, P., Boonarchatong, C., Peikkoontod, T., Pantrakool, S., & Boonyaporn, T. (2024). Development of mobile application for management of garbage bank in the new normal society. *Journal of MCU Nakhondhat*, 11(1), 125-136.
- Phra Komsan Thitamedhaso (Jalearnwong). (2025). A model of the community's creative holistic waste

- management through the Buddhist waste bank activities. *Journal of MCU Social Development*, 1(3), 295-307.
- Phrakrunitithambandit (Suriya Khongkhawai), Chimhad, P., Raknui, P., & Muanjan, W. (2025). Developing and strengthening an environmentally friendly community waste management network in Songkhla Province. *Journal of Social Science and Cultural*, 3(2), 254-268.
- Ritthithum, P. (2025). The evaluation of the operational performance of the waste bank fund at Ban Wang Yiam Subdistrict Health Promotion Hospital, Nong Waeng Tai Subdistrict, Wanon Niwat District, Sakon Nakhon Province. *Journal of Environmental and Community Health*, 1(2), 92-103.
- Kinnares, P., Yubolsai, C., & Motayagul, T. (2024). Expansion of the model of waste management and public policy in Phon Sawan, Khamthao and Naratchakwai Nakhon Phanom Province. *Journal of the Greater Mekhong Subregion Research and Development*, 3(2), 13-21.
- Paripremkul, N., & Methasuthirat, J. (2025). Factors affecting public participation in waste management within communities of Betong Municipality, Yala Province. *Journal of Public Policy and Affairs*, 4(1), 41-62.
- Prasandee, S., Noppanatwongsakorn, R., & Sowanakul, T. (2025). Factors affecting operational efficiency of The Life Insurance Waste Bank Groups in Bang Kruai District, Nonthaburi Province. *Bodhisatva Review Journal*, 5(1), 65-76.
- Zhang, G., Zeller, N., Griffith, R., Metcalf, D., Williams, J., Shea, C., & Misulis, K. (2011). Using the Context, Input, Process, and Product evaluation model (CIPP) as a comprehensive framework to guide the planning, implementation, and assessment of service-learning programs. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 15(4), 57-83.

